

יציאת מצרים כיסוד באמונה

1. התורה כפזיה על עם ישראל:

כפיית התורה על עם ישראל מתבררת מדברי הנביאים וחז"ל. ביחזקאל כל נאמר: "והע' וְלָהּ עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אוֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִים וְכוּ' חִי אֲנִי נְאוֹם ה' אֱלֹהִים אִם לֹא בִיד חֲזָקָה וְכוּ' אֲמַלֹךְ עֲלֵיכֶם" ובשבת פ"ח. "וַיִּתְּצֵבוּ בַתְּחִתִּית הַהָר וְכוּ' מִלְמַד שֶׁכֹּהֵן הַקֶּב"ה עֲלֵיהֶם אֶת הַהָר כְּגִיגִית" וכו' ובטעם הדבר כתב מהר"ל (תפא"י פל"ב): "כִּי אִיךָ תִהְיֶה הַתּוֹרָה שֶׁהִיא שְׁלֵמוֹת כָּל הַמְצִיאוֹת עַל יָדֵי שָׂכָר בַּחֲרוֹ יִשְׂרָאֵל לִקְבֵל הַתּוֹרָה. וְאִם כֵּן שְׁלֵמוֹת הָעוֹלָם הִיא תּוֹלָה בַדְּבַר אֲפָשְׁרִי" וכו'.

2. גם הגאולה כפזיה:

בסנהדרין צ"ז: נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע: "ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאולין ואם לאו אין נגאולין א"ל רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאולין?" אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה". הטענה של רבי יהושע היא שלא יתכן שגאולת העולם תהיה תלויה בבחירה חופשית של בני אדם. לעולם ללא גאולה אין זכות קיום ולכן הגאולה מוכרחת וכפזיה. אם לא מרצון, היא תבוא בכפזיה. והם הם דברי המהר"ל.

3. הצדק שבכפזיה:

עצם המושג כפזיה נשמע כדבר בלתי צודק, והרי כתוב "א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא"? כותב הראב"ע (שמות כ"ב-ב') בבאור הפסוק "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וכו' זל"ל ואמר אלוקיך כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלוקים וכו'. לעם ישראל יש מחויבות היסטורית כלפי אלוקים כיון שהוא גאל אותם מבית עבדים ולכן הכפזיה צודקת.

רעיון זה מקורו גם בחז"ל במכילתא [יתרו פרשה ה'- (ב)] "אנכי ה' אלוקיך מפני מה לא נאמרו עשרת הדיברות בתחילת התורה, משלו משל למה הדבר דומה לאחד שנכנס במדינה אמר להם אמלוק עליכם אמרו לו כלום עשית לנו שתמלוק עלינו וכו'."

כך המקום הוציא ישראל ממצרים קרע להם את הים וכו' אמר להם אמלוק עליכם אמרו לו הן והן". ההסכמה של עם ישראל לקבל את הדיבור "אנכי ה' אלוקיך" נובעת מהמחויבות שנוצרה ע"י יציאת מצרים והניסים במדבר.

ובאמת המקור נמצא בפסוק עצמו (ויקרא כ"ה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלוקיכם".

וכך גם בהבטחת הארץ לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית ט"ו) נאמר: "ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה" למרות האידיאל הגדול של מסירת ארץ ה' לעם ה', זה צריך לבוא באופן צודק, ולכן רק דור רביעי ישובו הנה. כי עדיין לא שלם עון האמורי וא"א לגרשו. [ועיי"ש בפ"י רמב"ן עה"ת שהתקשה בזה.]

4. התוכחה האלוקית באה מן המחויבות ההיסטורית:

כאשר עם ישראל משחית את דרכו, באה התוכחה בפ' האזינו: "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קִנְךָ הוא עשך ויכוננך". הקב"ה קנה את עם ישראל ביציאת מצרים והליכה במדבר, וא"כ יש כפיות טובה ח"ו כאשר עם ישראל משחית את דרכו. המחויבות ההיסטורית של עם ישראל היא הבסיס ללקיחתו כעם ה' [ולקחתי אתכם לי לעם] (שמות ו') ולכן היא גם הבסיס לתוכחה. ולכן יש חשיבות עליונה לתחושת ההשתייכות ההיסטורית לעם היהודי, כי מכאן באה המחויבות לה'. ומובנים דברי חז"ל "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ו"לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר".

5. כפיה וקבלה מרצון:

בפי' הראב"ע (שם) מציין לפסוקים בדברים ו'- כ' "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקינו אתכם" ומפרש ראב"ע שהשאלה היא: "למה אנו חייבים לעשות מצוות ה' יותר מכל האדם והלוא בורא אחד לכולנו". ועל כך משיבה התורה שתי תשובות "עבדים היינו לפרעה" וכו' "ויצונו ה' וכו' לטוב לנו וכו'".

כלומר, ראשית קיימת מחויבות היסטורית כלפי ה' כתוצאה מיציאת מצרים. כי מכח זה ה' לקח אותנו לו כעם. ובנוסף לכך החקים שה' מצוה אותנו הם טובים ומביאים לידי שלמות. הנימוק הראשון – מחויבות – זה שייך לעבודה מיראה. והנימוק השני – עבודה מאהבה. אף שהרמב"ם (סוף הל' תשובה) מציב כתכלית לעבודת ה' את העבודה מאהבה, אין כוונתו שהעבודה מאהבה באה במקום העבודה מיראה, והרי גם יראת ה' וגם אהבת ה' הם מצוות עשה בספר המצוות, ובודאי שמצוה אחת לא מבטלת מצוה אחרת. אלא שגם כאשר האדם עובד מאהבה, ויש הזדהות וקבלה מרצון, [וזוהו ענין "הדור קבלוה בימי אחשוורוש" (שבת פ"ח)] זה מצד האדם. אבל עדיין מצד ה' התורה כפויה על האדם, ולכן על האדם לקבל את הכפיה, ולראות את עצמו כחלק מן המחויבות כלפי ה'.